

*Шевчук Володимир Олександрович, д.е.н., професор,
проректор з науково-педагогічної та наукової роботи
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

СИМБІОТИЧНИЙ УСТРІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ЗНАННЯ: ЖИТТЄСТВЕРДНА МОДЕЛЬ МИКОЛИ РУДЕНКА

Вихідним для даного дослідження структури сучасного світового економічного знання є твердження про те, що економічних теорій тільки дві: одна із них створена Ф. Кене, інша – А. Смітом [12, с. 311]. Вони споріднені і «повинні були розвиватися у взаємодії, доповнюючи та підсвічуючи одна одну. Але сталося інакше...» [10, с. 288].

На думку українського мислителя, письменника і правозахисника М. Руденка, виникнення розмежованості фізичної та політичної економії «належить до хитрих жартів діалектики, котра майже завжди спершу приводить до роздвоєння єдиного, а в синтезі неминуче з'єднує їх на вищому рівні» [10, с. 376]. Мислитель потратив кілька десятиліть на поетапне сходження до ідеї їх поєднання [10, с. 375].

Засновником напряму економічної науки, що отримав назву фізіократії, є вже згадуваний Ф. Кене. Об'єднуючи численних однодумців, він витворив французьку наукову школу фізіократів, що стала основоположною передумовою подальших симбіозів у європейській економічній думці. Наш співвітчизник М. Руденко показав поширення фізіократичних ідей у Європі XVIII–XIX ст., зокрема, появу італійської (Ф. Паолетті), німецької (Й.Ф.Л. Шмальц), англійської (Р. Джонс) та ін. шкіл [10, с. 67, 70–72]. Інші дослідники виявили прибічників фізіократизму і в українській економічній думці. Вказуючи на В. Каразіна, В. Голубничий доводив, що «фізіократична школа, якої на Московщині майже не було, в Україні розвинулася дещо пізніше, ніж на Заході» [6, с. 673].

Отже, можна вести мову про один із визначальних симбіозів для долі континентальної економічної думки – європейську фізіократію, засадничими положеннями якої є те, що «справжнім виробництвом є лише землеробство, бо тільки

тут виникає й нарощується нова матерія, що є підвалиною додаткової вартості» [10, с. 395].

М. Руденко розкрив непроминущу значущість доробку Ф. Кене, здобутки якого не знайшли визнання з огляду на відставання природознавства від світоглядних підвалів фізіократизму. Знадобилося більше століття для появи природничих ідей, суголосних із фізіократичними. Відкриття Ю.-Р. Майєром закону збереження і перетворення енергії створило передумови для наступних симбіозів.

На переконання М. Руденка, для досягнення одного із них «досить об'єднати відкриття Кене з відкриттям Майєра». Дослідник показав, що в такий спосіб «легко дістанемо те, що дістав С. Подолинський» [10, с. 218]. Через два десятиліття наш сучасник довів фундаментальність іншого симбіозу, будучи переконаним, що «Ф. Кене плюс С. Подолинський – це вже не часткова, а повна Істина» [10, с. 359].

Видатним українським науковцем-новатором С. Подолинським, місце якого М. Руденко бачив «серед економічних геніїв світу» [10, с. 381], своєю чергою, витворено ще низку феноменальних симбіозів. Відомо, що одну зі своїх праць український науковець надіслав К. Марксу, зазначивши у листі до того спробу «погодити додаткову працю з панівними фізичними теоріями» [9, с. 306]. Відомо й те, що Ф. Енгельс, якого К. Маркс просив висловити думку про розвідку С. Подолинського, відкинув провідну ідею молодого науковця, ствердивши, ніби той збився на манівці і «поплутав фізичне з економічним» [8, с. 66]. Нині належить стверджувати, що С. Подолинський насправді поєднав фізичне з економічним, витворивши унікальний симбіоз – фізичну економію, започаткувавши принципово нову наукову парадигму.

Ідеї С. Подолинського були використані засновником і першим президентом Української академії наук акад. В. Вернадським при обґрунтуванні учень про біосферу та ноосферу, а завдяки творчому синтезу їхніх здобутків з'явилося економіко-філософське учення М. Руденка [2; 10]. Спираючись на доведені нашим сучасником положення, можемо вести мову про економіко-природознавчий симбіоз, яким сьогодні є українська наукова школа фізичної економії [10, с. 395, 399]. Постає

завдання окреслення її значущості в симбіотичній структурі світового економічного знання.

Так, з одного боку синтез європейської фізіократії та української наукової школи фізичної економії утворюють феномен із більш ніж чвертьтисячолітньою історією – континентальну наукову фізико-економічну школу. З іншого боку, досягнуті на цій основі здобутки наших сучасників – француза М. Алле й українця М. Руденка, створюють основу новітнього економіко-філософського феномену – сучасної світової фізико-економічної думки.

У досліджуваному контексті потребує розгляду й інша гілка загальнолюдського економічного надбання – та одним із фундаторів якої є А. Сміт. М. Руденко свого часу дав рідкісний діалектичний аналіз «сили і слабкості» смітіанства [10, с. 374]. Нашому сучаснику також належить фундаментальна (бо заснована на природничих засадах фізичної економії) критика марксизму, насамперед його «наріжного каменя» – теорії додаткової вартості [10, с. 30].

Заслугують уваги положення, котрі М. Руденко з'ясував першим у світовій науці. На його переконання, заключна фраза «Капіталу», яка рефреном проходить через економічні праці М. Руденка, свідчить про звернення К. Маркса до фізіократичних ідей [10, с. 37, 189, 287, 384]. За висновком М. Руденка, справжня трагедія Маркса-дослідника полягала в тому, що наприкінці *opus magnum* свого життя той зробив висновок, за сто років до нього зроблений фізіократами. Наш сучасник формулює безкомпромісний вердикт: «те, до чого на останній сторінці «Капіталу» приходить Маркс, є вихідною позицією фізіократів, фактично він приходить туди, звідки вони починали» [10, с. 187].

Осмишуючи цю очевидність, М. Руденко формулює низку висновків рідкісної світоглядної значущості, насамперед – про необхідність синтезу теорії фізіократів і теорії Маркса [10, с. 102]. З'ясувавши, що з теорією фізіократів і висновками К. Маркса у заключному томі «Капіталу» безпосередньо змикається теорія В. Вернадського, наш сучасник показує: теорія додаткової вартості і теорія біосфери зливаються у єдину теорію Життя [10, с. 77].

М. Руденко дав критичний аналіз класичної економічної думки, вказуючи як на сильні, так і слабкі сторони не лише політичної, але й фізичної економії. Він порушував питання про те, «за що ми критикуємо фізіократів?» і давав неупереджені відповіді [10, с. 78]. Повертаючись до цієї проблеми через два десятиліття, відзначав, що «А. Сміт розробляв ту частину політичної економії, якої цуралися фізіократи, за що й поплатилися нерозумінням і забуттям» [10, с. 387].

Свідченням діалектичності підходу до критики політичної економії є рідкісна для світової економічної думки праця М. Руденка «Сила і слабкість Адама Сміта» [10, с. 374]. У той же час спадщина українського мислителя засвідчує безкомпромісну критику смітіанства і марксизму, адже хибність їхнього визначення субстанції вартості «зробили ХХ століття найкривавішим періодом земної історії» [10, с. 391].

Неодноразово повертаючись до витоків класичної економічної думки, М.Руденко спростовує наявність протиріч між фізичною та політичною економією. Більше того, структурування економічного знання за М. Руденком не означає ні відкидання політичної економії, ні її заперечення, ані протиставлення фізичної економії політичній, коли перша трактується як альтернатива другій [7]. Значущість кожної зі складових полягає у забезпеченні цілісності економічного знання. Саме тому належить вести мову про їх симбіоз: адже відсутність будь-якої складової унеможливорює цю цілісність.

Відстоюючи визначальні переваги природничих ідей для розвитку економічної науки, мислитель писав, що «фізіократична теорія ... бачить людину у взаємозв'язку з природою» [100, с. 330]. А тому «вчення Кене в жодному разі не надається до таких нищівних експериментів», які проведені у ХХ ст., коли за «колючими дротами ... конали жертви трудової теорії» [10, с. 376].

Отже, фізіократія не є засобом встановлення диктатур, інспірування заколотів, революцій чи воєн. Натомість внутрішня суперечність політичної економії (марксистської і смітіанської доктрин, ворожнеча всередині марксизму на ґрунті боротьби за «чистоту» останнього тощо) неодноразово, як

показано вище, зсовували людство на край прірви чергової світової війни.

За М. Руденком «теорії Кене і Сміта вступають у протиріччя лише тоді, коли цього вперто домагаються вчені». Насправді «із ... несумісних теорій повинна народитися єдина економічна теорія» [10, с. 375]. Звідси належить виводити їх субординацію: впливаючи з фізичної економії, політична має підпорядковуватися їй і доповнювати її.

З'ясовуючи спорідненість фізичної і політичної економії, мислитель вказував на географію: адже її спарений вигляд не викликає заперечень [10, с. 288]. Він наполягав на необхідності подібно до фізичної й адміністративно-політичної географії «узаконити ... фізичну економію й економію політичну» [10, с. 395].

Викладені положення є новим щаблем до досягнення симбіотичності світового економічного знання. М. Руденко добре усвідомлював межі й умови досліджуваного симбіозу. Так, «з трудовою теорією можна погоджуватися доти, доки вона не суперечить природознавчим істинам» [10, с. 389]. Відтак наприкінці життя мислитель вийшов на ще вищий світоглядний рівень симбіотичного устрою загальнолюдського наукового знання.

Він довів, що симбіоз природознавчої та економічної наук продовжує бути актуальним із часів Ф. Кене донині. Наш сучасник був переконаний, що екстраполяція здобутків Ф. Кене на сучасне природознавство дозволяє «підняти його ідеї до рівня Космічної ери» [10, с. 376]. «Чому треба прив'язувати економічну модель суспільства до вчення про Світобудову? – порушував питання мислитель у своїй останній публікації, що стала його космологічним заповітом. – Тому, що земна людина повинна мати цільний світогляд, а він, світогляд, складається не лише з соціального, але й космічного. Якщо ж ці фактори існують нарізно, то це ще не світогляд» [10, с. 401].

Ідея симбіотичності наукового знання пронизує весь доробок М. Руденка-мислителя – економічний, філософський, космологічний. Світоглядною підвалиною, на якій ґрунтується цей доробок, є дефініція сучасної світової економічної науки,

«від якої, – на переконання М.Руденка, – залежить життя на Землі» [10, с. 394].

Гуманістичність цього визначення можна досягнути, звертаючись до Руденкового тлумачення достатніх і недостатніх наукових теорій. «Коли ми вказуємо на недостатність якоїсь теорії, – то цим не вчиняємо замаху на її життя, – стверджував мислитель, – а лише з'ясовуємо ту межу, до якої цю теорію можна вважати справедливою» [10, с. 375]. Цією межею вважаємо викладене М.Руденком положення про залежність життя на Землі від стану економічної науки. Керуючись цим положенням, наукові теорії, сприятливі для продовження життя на Землі, належить вважати життєствердними, рятівними, а несприятливі чи ворожі – смертоносними.

Розкриття життєствердності економічного знання, досягнення його рятівного змісту відкриває перспективу втілення низки новаторських проєктів. Так, проєкція фізичної економії на створені акад. В. Вернадським, визнані світовою інтелектуальною спільнотою й історично апробовані оригінальні світоглядно-природничі учення закладає підвалини фундаментальних фізико-економічних теорій біо-, гео- та ноосфери. Ці теорії своєю чергою спроможні стати основою прикладної фізичної економії живого, неживого й розумного.

Обґрунтування вказаних теорій і прикладних розробок потребує втілення піонерного видавничого проєкту під робочою назвою «Фізична економія. Загальнолюдське рятівне знання». Він покликаний розкрити корпус першоджерел, викладених у кількох багатотомних блоках, зокрема, «Аннали європейської фізіократії», «Надбання української наукової школи фізичної економії», «Антологія сучасної світової фізико-економічної думки». Проєкт спроможний стати рятівним викликом для сучасних економістів світу.

Ідеї подвижників фізичної економії, насамперед наших співвітчизників, збіглися в часі з появою низки управлінських парадигм ХІХ–ХХ ст., зокрема, фундаментальних наукових розробок у галузі теоретичної і прикладної кібернетики, котрі відповідали економічним викликам. Належить вести мову про поєднання значного і до цього часу незадіяного потенціалу фізико-економічних та управлінських ідей С. Подолинського і

Б. Трентовського [1; 8], В. Вернадського та Н. Вінера [2–4], М. Руденка і В. Глушкова [5; 10]. Поєднання їхніх новацій істотно змінює існуючу парадигму теорії і практики управління економікою. Її утвердження потребує керованості влади вже не просто розумом, а рятівним знанням.

Таким чином, життєствердність економічного знання досягається завдяки його симбіотичному устрою, визначальне місце у складі якого належить фізичній економії. Вона надає економічному знанню рятівного статусу.

Рятівне знання спроможна і покликана генерувати сучасна наука, зокрема, економічна. Місія сучасних і майбутніх науковців, у т.ч. економістів, полягає в тому, аби з науки, від якої життя залежить, творити науку, завдяки якій життя на Землі триватиме!

Життєствердне економічне знання має активно поширюватись через освіту й адресуватися передовсім молоді. Йдеться про новітню освітню парадигму, зміст якої – у вихованні адвокатів нащадків.

Визначальним для життєдіяльності людства є господарювання на засадах рятівного знання. Наукові дослідження та прикладні розробки, що поєднуюватимуть фізико-економічне і політико-економічне знання із природознавством, створюватимуть засновані на симбіотичних життєствердних засадах теорію і практику господарювання ХХІ століття.

Література

1. Бронислав Трентовский и возникновение кибернетики // В кн.: Моисеев Н.Н. Люди и кибернетика. – М.: Молодая гвардия, 1984. – С. 14–21.
2. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. – Львов: ВК «Арс», 2013. – 416 с.
3. Вернадский В.И. Размышления натуралиста. – Львов: ВК «Арс», 2013. – 532 с.
4. Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине / Пер. с англ. – М.: Наука, 1983. – 344 с.
5. Глушков В.М. Введение в кибернетику. – К.: Издательство АН УССР, 1964.

6. Голубничий В. Три лекції про економіку України / У кн.: Українська економічна думка: Хрестоматія / Упорядник С.М. Злупко. – К.: Знання, 2007. – 694 с.

7. Каныгин Ю.М. Физическая экономия – альтернатива политэкономии. – К.: Арий, 2016. – 272 с.

8. Подолинський С. Вибрані твори / Упоряд.: Л.Я. Корнійчук. – К.: КНЕУ, 2000. – 328 с.

9. Подолинський С. Листи та документи / Упорядн.: Р. Сербин, Т. Слюдикова. – К.: Центральний державний історичний архів України, 2002. – 422 с.

10. Руденко М.Д. Енергія прогресу (Нариси з фізичної економії). – Тернопіль: Джура, 2004. – 412 с.

Захарін Сергій Володимирович, д.е.н., проф.

Інін Лі, PhD, проф.

Ван Венцянь, PhD, доц.

Тяньцзиньського університету іноземних мов (КНР)

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ИВАНА ФРАНКО

В 2016 году исполняется 160 лет со дня рождения и 100 лет со дня смерти выдающегося украинского поэта, писателя, ученого, общественного деятеля Ивана Яковлевича Франко.

Творческое наследие Ивана Франко занимает видное место в истории философской, социологической, социально-политической, экономической мысли. Экономические взгляды Франко отражают достижения европейских ученых и развитие новых идей и принципов актуальных в то время проблем. Это наследие представлено работами: «О социализме», «Наука и ее отношение к трудящимся классам», «Что такое прогресс?», «О труде», «Новейшие направления в народоведении» и др.

Много внимания уделял Франко исследованиям проблем неравенства и социальной структуры Галичины, ее положение в составе Польши.

Еще одной областью научной деятельности видного украинского ученого были проблемы социальной статистики. Он считал что официальная государственная статистика